

Alkotmányos kiegyezés vagy magyar München

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 7. szám, 2014. február 14.

Előző írásomban (*Mit kezdjünk majd az Alaptörvénnyel? ÉS*, 2014/6., febr. 7.) alkotmányjogi oldalról elemeztem a demokratikus jogállam visszaállításának lehetőségeit, s amellet érveltem: első lépésben a '89-es köztársasági alkotmányhoz célszerű visszatérni, az Alaptörvényt pedig nem módosítani kell, hanem egészében, a rá épülő „sarkalatos” törvényekkel együtt hatályon kívül helyezni. Ezúttal a politikai összefüggések oldaláról támasztom alá ezt a következtetést.

Vessünk véget a politikai háborúskodásnak, legyen végre megbékélés, kiegyezés, mondják oly sokan politikusok, jogászok. Azért az Alaptörvény módosítással történő megtartásával kellene szerintük helyreállítani a jogállamot, hogy ne idegenítsük el magunktól azokat, akik 2010-ben a változásra, a 2010 előtti állapotok elutasítására szavaztak. Ha egyszer a 2010 előtti állapotok elleni jogos tiltakozás söpörte el a korábbi kormányzó pártokat, s az Alaptörvény e változás következménye, akkor e felfogás szerint nem helyes mindenestül elvetni azt, és nem helyes visszahozni a 2010 előtti alkotmányt. Ez azonban a 2010 utáni állapotok egyfajta elfogadását jelentené. Márpedig míg 1989 és 2010 között minden baj, minden félrelépés, ha tetszik, minden bűn ellenére Magyarországon demokratikus jogállam volt, hatalommegosztással, parlamenti váltógazdasággal, addig 2010 óta – az első pillanattól, 2010. május végétől kezdve, amikor az Országgyűlés kiadta a politikai pluralizmust tagadó „Nemzeti Együttműködés Nyilatkozatát”, és az alkotmánybíró-választás szabályainak módosításával elkezdődött a fékek és ellensúlyok kiküszöbölése – lendületesen számolják fel a jogállamot, percnyi megállás nélkül. Erről szól Orbán országlása, benne az egypárti, az alkotmány társadalomegyesítő funkcióját ellátni képtelen orbáni Alaptörvény. Akik a 2010-ben a kétharmados többséghez vezető tiltakozást helyeslik, azok eltekintenek attól, hogy a tiltakozásnak érvrendszerrel adó pártok – a Fidesz, az LMP és a Jobbik – retorikájában a gazdaságpolitikai hibák és a korrupció bírálata az 1989 utáni demokratikus alapok támadásával ötvöződött.

Tulajdonképpen kinek kivel kellene kiegyeznie?

A magyar politikában jobboldaliak és baloldaliak, konzervatívok, liberálisok és zöldek élnek együtt. 1989–90 arról szólt, hogy jobboldaliak és baloldaliak, konzervatívok és liberálisok politikai képviselőik útján kinyilvánították szándékukat, hogy együtt, egymást elfogadva éljenek e hazában. Olyan alkotmányt, olyan törvényeket alkottak, amely, illetve amelyek ezt lehetővé tették. A gazdaságot piacgazdasággá nyilvánították, a privatizációval, a liberalizációval piacgazdaságot építettek, jobboldali ízlés szerint. Megtartottak, illetve felépítettek egy olyan szociális rendszert társadalombiztosítással, munkanélküli-ellátással, ingyenes közoktatással, folyamatosan bővülő felsőoktatással, amely kielégítette a baloldali ízlést (miközben egyre kevésbé volt finanszírozható). A konzervatívok ízléséhez igazodva kárpótlást adtak az elvesztett tulajdonért, a liberálisok ízléséhez igazodva építették ki a jogok garanciáinak rendszerét, az alkotmánybíráskodást, megválasztották az ombudsmanokat. A baloldaliak és liberálisok ízlése szerint garantálták a vallásszabadságot, az állam semlegességét, a konzervatívok, jobboldaliak ízlése szerint kárpótlást adtak az egyházaknak, bevezették a tábori lelkészetet, és lehetővé tették az iskolai, bár fakultatív hitoktatást, sőt állami garanciát adtak – mégpedig baloldali-liberális kormány alatt – az egyházak állami finanszírozására. A konzervatívok, a jobboldaliak ízlése szerint megszüntették a kommunistákra és a szovjet megszállókra emlékeztető közterületi elnevezéseket, szoborparkba hurcolták nemcsak Lenin és Kun Béla, de Marx és Engels szobrát is. Konzervatív ízlés szerint lett az országnak koronás címere és lett

augusztus 20. az állami ünnep, a jobboldali Terror Házát a baloldali kormányok is tovább finanszírozták, s az Országházban hagyták a jobboldali kormány által oda hurcolt királyi koronát. A nacionalisták turulszobraival, trianoni országzászlóival a baloldal a kormányhatalom birtokában is tehetetlen volt és maradt, státustörvényükön is csak annyit változtatott, amennyit a nemzetközi intézmények követeltek. Jobb- és baloldal együttélése, egyfajta de facto kiegyezése a mindenki számára elfogadható alkotmány talaján megvalósult, de anélkül, hogy ezt az együttélést a jobboldal a többség birtokában is adottságként elfogadná.

*

Kis János fontos tanulmányában azt érzékelteti: a jobb- és baloldal közötti, az első világháború óta tartó „százéves háború” befejezéséhez mind a jobboldalnak, mind a baloldalnak el kell mozdulnia eddigi álláspontjától, a jobboldalnak a Horthy-korral, a baloldalnak a Kádár-korral való azonosulástól, s ugyanakkor el kell fogadniuk egymást mint másik világkép hordozóját a magyar társadalmon belül (Az összetorlódott idő. Beszélő, 2013). Alapállítása, miszerint a demokratikus politikai közösség kialakulásához egymás kölcsönös elfogadására van szükség, nyilvánvalóan helytálló, ha a politikában hosszabb távon kívánatos állapotot, a stabil köztársaság feltételeit jellemezzük. Amikor annak okait vizsgáljuk, hogy miért nem vált a két évtizeden át a gyakorlatban megvalósult együttélés a politikai erők által tudatos kiegyezéssel felvállalt és ez által stabilitást, megnyugvást biztosító állapottá, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a két oldal szerepe nem írható le szimmetrikusan. A baloldal mind hivatalos állásfoglalásaiban, mind kormányzásakor követett politikájában már nagyon messzire került a Kádár-kortól, az állampárti rendszertől. Voltak és vannak olyan beidegződései, amelyek sokakat arra a korra emlékeztetnek, és a Szocialista Párt számos lépése – mint a száznapos programok vagy a Szili Katalin köztársasági elnökségének kieroszakolására tett, balul kiütött kísérlet – akár magyarázható is ezekkel a beidegződésekkel. Kormányzásának azonban a pártállami múlthoz vajmi kevés köze van. Az MSZP vezette kormányok privatizáltak, piacositottak, erősítették a hatalommegosztás rendszerét (erre hoztam fel példákat az előző cikkben), elkötelezték magukat az Európai Unió és a NATO mellett. A jobboldal mai politikai képviselője, a Fidesz viszont mind retorikájában, mind kormányzásakor követett politikájában egyre távolabb került az 1989-90-ben a politikai erők által közösen kialakított demokratikus jogállami normarendszertől, és egyre közelebb kerül a Horthy-kor szellemiségéhez. Elmondható ez külpolitikájáról, a szomszéd országokkal folytatott hidegháborúról, a demokratikus országok közösségével, az európai intézményekkel korábban épített bizalom lerombolásáról, és elmondható arról a társadalompolitikáról is, amely az úri Magyarország súlyos, kasztszerű egyenlőtlenségekkel jellemezhető viszonyaira, azok újratermelődésére emlékeztet. Gazdaságpolitikai felfogása is a két világháború közötti világ protekcionista törekvéseit idézi fel.

Az igazi kérdés azonban ma nem is az, hogy mennyire helyesen ábrázoljuk a két oldal viszonyát a múlthoz, illetve hogy mi az álláspontjuk az egyes fontos gazdaság- és társadalompolitikai kérdésekben. Elvégre, ha a magyar választók számottevő része az avított nacionalizmust és az elesetteket kizáró társadalompolitikát képviselő politikai erőre bízta képviselőjét, akkor a többieknek ilyen politikai erőt kell partnerként tudomásul venniük. És, ha tetszik, keresni kell vele az alkotmányos kiegyezést, ahogy ez 2010 előtt történt. Csakhogy most itt másról is szó van. Ma azzal szembesülünk, hogy a Fidesz mint a jobboldal politikai képviselője nem világképének mint az egyik, a magyar társadalomban jelen levő világképnek a tudomásulvételét, nem az ebből következő együttélési készséget várja el a baloldaltól, a liberálisoktól, a zöldektől, hanem a maga világképének hivatalossá emelt, egyedüli legitim világképként való elfogadását annak minden gyakorlati következményével, vagyis a teljes behódolást. Kétharmados többségével visszaélve a maga Alaptörvényébe illeszti a jobboldal irredenta nemzetfogalmát, a jobboldal konzervatív családeszményét, kizárva az együttélési formák liberális kezelését. A jobboldal a maga etatista gazdaságfelfogását, az állami tulajdon kiterjesztését is Alaptörvénybe illeszti, hogy kizárhassa a liberális gazdaságpolitikát, az esetleges további privatizációt. Alaptörvénybe írja a forintot, hogy lehetetlenné tegye az euró bevezetését egyszerű kormánytöbbséggel. Alaptörvénybe írja, hogy konzervatív módon

adókedvezményel kell támogatni a gyerekvállalást, kizárva a baloldal egalitárius családtámogatási modelljét. Alaptörvénybe írja az egykulcsos adót, kizárva a baloldal által kívánt adóprogressziót. Konzervatív logika szerint Alaptörvényben rendelkezik állam és egyház együttműködéséről, és ennek megfelelően arról, hogy az állam – az Országgyűlés – dönt arról, hogy mely egyház lehet „bevett felekezet”. Odáig megy, hogy alkotmányos erőre emeli politikai riválisának bűnösként való megbélyegzését. Nem áll meg a deklarációknál, hanem felszámolja az – éppen túlnyomó részben baloldali – ellenzék minden előjogát, kizorítja a nem hozzá hűeket a kulturális életből, szűkre szabja megjelenési lehetőségüket a médiában. A kontinuitás a Horthy-korral a korábban mondottak mellett mindenekelőtt abban áll, hogy miképpen 1945-ig a magyar politikai berendezkedés nem tette lehetővé, hogy az uralkodó politikai elitet választások útján leváltsák, a Fidesz képében megjelenő jobboldal ugyanezzel az igénnyel lép fel: csak önmagát fogadja el a hatalom legitim gyakorlójaként, és egyoldalúan úgy alakítja a választási rendszert és a médiaszabályozást, hogy rajta kívül senkinek ne lehessen esélye. Ilyesmi a baloldalon és a liberálisoknál fel sem merül. Ez a döntő különbség a két politikai oldal között, amely semmilyen elemzésben nem hagyható figyelmen kívül.

Amióta a baloldaliak, a liberálisok 1990-ben beletörődtek a Kossuth-címerrel szemben a koronás címer használatába, amióta elfogadták – március 15-ével szemben – augusztus 20-át állami ünnepnek, amióta tudomásul vették az egyházi kárpótlást, amióta 2002 után az Országházban hagyták a királyi koronát, amióta a szocialisták megszavazták és kormányra kerülve végre is hajtották a státustörvényt, amióta maguk kötötték meg a katolikus egyháznak különleges előjogokat adó vatikáni megállapodást, kiderült: a politikailag a Fidesz által képviselt jobboldal nem éri be ezekkel az engedményekkel, számára semmi sem elég. Teljhatalmat épít a politikában, hívei számára osztja újra a tulajdont, a piacot, maga alá gyűri a szellemi életet, a kommunistákéra emlékeztető új nómenklatúrát (hatásköri listát) alakít ki. Olyan helyzetet hoz létre, amelynek ha valaki nem a híve, az nem érezheti magát otthon a hazájában. Páriává tesz mindenkit, aki nem elkötelezett támogatója.

*

Szigetvári Viktor és Tordai Csaba 2011-ben még azzal érvelt az Alaptörvény kiindulópontként való elfogadása, a „Nemzeti Hitvallás” tudomásulvétele mellett, hogy, noha ők sem értenek egyet az abban foglaltakkal, a jobboldali választókat a politikában a Fidesz képviseli, tehát megegyezésre nem a demokratikus normákat elfogadó konzervatívokkal, hanem a Fidesszel kell jutni (*Túl a barikádokon, ÉS*, 2011/26., júl. 1.). Azt hagyták figyelmen kívül, hogy a Fideszt nem az különbözteti meg a demokratikus jogállam mellett elkötelezett konzervatívoktól, például a kilencvenes évek antalli MDF-jétől, KDNP-jétől, hogy mit gondol, mondjuk, a nemzeti kérdéstől, az állam szerepéről, a család modelljéről, az abortuszról – hiszen sok tekintetben hasonlót gondol, mint azok –, hanem, hogy milyen módon kész érvényesíteni a maga felfogását, és milyen módon állít mögé politikai akaratot. Az antalli MDF vagy a korai KDNP alapjában véve az 1989-es köztársaság keretei között tette ezt. Még ha több ponton feszegette is ezeket a kereteket, viselkedése egészében véve nem állt végletesen távol a nyugat-európai kereszténydemokrácia viselkedésétől. Ez tette lehetővé az 1989-es köztársaságban az egymással szemben álló politikai erők úgy-ahogy megvalósuló partnerségét, hiszen a baloldal és a liberálisok szintén a köztársaság normáihoz igazították a maguk politizálását kormányon is, és ellenzékben is. A Fidesz – lényegében véve már 1994 óta – ellenzékben is, és kormányon is másképpen viselkedik, felmondva a választók különböző csoportjait képviselő politikai erők partnerségét, amelyre a köztársaság rendje épül. Ilyen módon működő politikai erővel szembetalálkozva viszont a demokratikus jogállam mellett elkötelezett politikai erőknek is másképpen kell alakítaniuk magatartásukat.

Az európai demokráciák politikai berendezkedése a különböző politikai irányok versengése mellett azok tartós partneri együttműködésére épül, kompromisszumok sokaságával. Ez az, ami az új magyar demokrácia húsz évében úgy-ahogy nálunk is megvalósult, és amivel Orbán Viktor 2010-ben határozottan szakított. Azzal érzékeltethetjük ennek jelentőségét, ha párhuzamot vonunk a nemzetközi viszonyok különféle változataival. Azt mondhatjuk: napjainkra nemzetközileg a népek, államok együttélésének

világméretű rendszere jött létre, ami a nemzeti kizárólagosságra épülő, tekintélyelvű rendszerektől idegen. Az utóbbinak lételeme a konfliktus, a háborúskodás országon belül és országon kívül.

Annak idején a német nemzeti szocialista rendszernek nem volt elég az Anschluss, nem volt elég München. Hiába hitte Chamberlain és Daladier, hogy a müncheni egyezményvel elhárították a háború veszélyét, meghátrálásukkal teret nyitottak a közvetlen háborús előkészületeknek. Az agresszív, az etnikai nemzetfogalom alapjára helyezkedő, önkényuralmat építő, a riválisok egyszer s mindenkorra történő megsemmisítésére törekvő támadó számára nincs megállás, nincs kompromisszum. Bárki mástól csak a teljes behódolást fogadja el. Ha mármost a párhuzamként hivatkozott nemzetközi kapcsolatokról visszatérünk az országon belüli viszonyokhoz: erről, a teljes behódolás igényéről szól a „Nemzeti Együttműködés Nyilatkozata”, amelyben Orbán a hatalom birtokosainak monolit módon alárendelt országot írt le, elutasítva annak elismerését, hogy a társadalomban sokféle érdek és érték jelenlétével kell számolni, s az államnak ehhez mint adottsághoz kell igazodnia. Erről a monolitikus államfelfogásról szól az orbáni Alaptörvény és a rá épülő „sarkalatos” törvények összessége is. És persze erről szólnak az orbáni rendszerhez tartozó önkényuralmi jogszokások is. Mi több: az orbáni monolit berendezkedés nem elégszik meg a politikai hatalom kizárólagos birtoklásával, hanem a gazdasági és a szellemi élet minden szféráját is a kormányon levő politikai erő ellenőrzése alá vonja. Erről szól a költségvetési és adózási tárgyú törvények kivonása az alkotmánybírósági felülvizsgálat alól, a tulajdon és piac erőszakos átrendezéséről szóló trafik-, földforgalmi és takarékszövetkezeti törvény, a köznevelési és felsőoktatási törvény, a Magyar Művészeti Akadémia alaptörvénybe iktatása stb. Nem egyszerűen a politikai hatalom kizárólagos gyakorlására, hanem mindenre kiterjedő, totális hatalomgyakorlásra irányuló törekvéssel állunk tehát szemben. Olyan totális hatalomgyakorlással, amely ráadásul vezérelvre épül, törvényben rögzített korporatív struktúrákat alkalmaz egyelőre egyes foglalkozási csoportok (pedagógusok, agrárvállalkozók) maga alá vetésére, és a nemzeti és vallási érzületet erőteljesen latba vetve köti magához és mozgósítja híveit. (Bartus László és Ungváry Rudolf jut hasonló következtetésre az Orbán-rendszer elemzésében.)

Helyes tehát az a hosszú távra szóló igény, hogy Magyarországon is kívánatos eljutni a demokratikus politikai közösséghez, amelyben minden politikai irány képviselői partnernek és vetélytársnak, de nem megsemmisítendő ellenségnek tekintik a többieket, s ilyen alapon jön köztük létre alkotmányos kiegyezés. Ebből azonban nem vonható le a mai politikai célokat illetően olyan következtetés, hogy legitimként kell elfogadni a Fidesz igényét, hogy a maga világképét akár a gazdaságpolitikában, akár a társadalompolitikában, akár a nemzeti kérdés kezelésében kizárólagosként felfogva az egész társadalomra ráerőltesse, ehhez a totális rendszerek alávétési és mozgósítási módszereit alkalmazza, és rendkívül megnehezítse, sőt bizonyos tekintetben eleve kizárja, hogy más álláspont a választásokon többséget szerezve érvényesíthető legyen. Ebből viszont az következik, hogy míg konzervatívokkal, jobboldaliakkal, nacionalistákkal lehetséges a megbékélés, a Fidesszel mint a jobboldal kizárólagosságra és totális hatalomgyakorlásra törekvő mai politikai képviselétével demokraták számára nem. A Fideszt csak kemény harcban lehet legyőzni. Előbb vagy utóbb.

*

E ponton térek vissza az Alaptörvény kezelésének mikéntjére. Az előző cikkben szimbolikus jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy az alkotmányosságot nem az Alaptörvényt módosítva, hanem azt elvetve és a köztársasági alkotmányhoz visszatérve célszerű helyreállítani. Most két további szemponttal támasztom alá, hogy miért nem kívánatos a Fidesz legyőzése esetén az Alaptörvény módosításával jutni vissza a jogállami alkotmányossághoz, noha 1989–90-ben a népköztársasági alkotmány módosításával oldották meg ezt. Az egyik: akkor az állampárt már az alkotmányozási folyamat kiindulópontján tudomásul vette, hogy le kell mondania a kizárólagos hatalomgyakorlásról, s a háromoldalú tárgyalásokon már csak az volt a kérdés: felemás vagy következetes lesz-e az átalakulás. Most viszont a Fidesz, az új állampárt választási siker esetén kizárólagos hatalomgyakorlásának kiteljesítésére készül, és esze ágában sincs – mint ahogy négy éven keresztül nem volt – bármiről egyezkedni az ellenzékkel. Ezért nem lehet lemondani arról, hogy törésszerű változást kifejező aktussal történjék meg a jogállam helyreállítása.

A másik szempont: az orbáni rendszer nemcsak az Alaptörvényben érvényesülő jogrendből és az orbáni kormányzásból áll, de azokból a személyekből is, akiket az Orbán-rendszer a maga kétharmados többségével a különféle köztisztségekbe juttatott, kilenc-tizenkét évre szóló mandátummal. Az Orbán-rendszertől való megszabadulásnak elengedhetetlen feltétele, hogy az ország megszabaduljon ezektől a személyektől, akik kivétel nélkül a kormányoldal megbízottjaiként kerültek tisztségükbe úgy, hogy felrúgták kormányoldal és ellenzék közös döntésének a magyar demokrácia alapjául szolgáló normáját. Jelenlétük nemcsak azért nem elfogadható, mert hatásköreik lehetővé teszik egy új kormány munkájának megbénítását, hanem azért is, mert tisztségükben maradásuk önmagában is az Orbán-rendszert jelenítené meg. Csak azon az alapon lehet tőlük valamiképpen megszabadulni, ha az új, demokratikus többség magát a kinevezésük alapjául szolgáló jogrendet kérdőjelezi meg, s az Alaptörvény elvetése ezt hivatott kifejezni.

Amikor Orbán ma nap mint nap behódolást követel, és mindenkit rá is akar kényszeríteni a behódolásra, akkor az, aki politikusként a választási harcba indulva megbékélésről, kiegyezésről beszél, valójában a behódolást választja. Az Alaptörvény elfogadása, akárcsak kiindulópontként is, behódolás Orbán előtt. Ugyanilyen behódolás Orbán „nemzetpolitikájának”, egyházpolitikájának, gazdasági nacionalizmusának akárcsak részleges elfogadása is. Mint Chamberlain és Daladier müncheni meghátrálása.

Az effajta meghátrálás sosem éri meg. München után egy év sem telt el, s már folyt a második világháború.